

Les emocions estètiques en els espectacles de dansa

Susana Pérez Testor i María Martín Laguna

Universitat Ramon Llull. Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació
i de l'Esport Blanquerna. Salut, Activitat Física i Esport. Barcelona

En diverses ocasions, després d'haver assistit a una actuació de dansa, hem percebut diferents reaccions entre el públic. Per una banda tenim el públic més especialitzat, format per professionals o persones molt aficionades a la dansa, que poden reaccionar plorant; per altra, hi ha el públic que reacciona passivament o que fins i tot pot arribar a sentir-se molest. Les diferents reaccions han estat provocades per l'impacte artístic que han rebut de l'actuació a la qual han assistit.

Durant molt de temps ens hem preguntat com es produeixen les emocions en el públic. Per què, en un mateix espectacle, uns s'emocionen mentre d'altres s'indignen?

Aquesta pregunta ens porta a indagar en els diversos estudis d'alguns autors i investigadors sobre el funcionament de les emocions per intentar trobar respostes científiques sobre l'efecte dels estímuls artístics en les reaccions cerebrals dels éssers humans.

Històricament, un dels primers autors que va compartir els seus estudis va ser Charles Darwin. El 1872 va publicar *The Expression of Emotions in Man and Animals* amb la descripció de les principals accions expressives de l'home i altres animals. Encara que en l'època de Darwin no se sabia gran cosa sobre el cervell, sí que era possible observar i estudiar l'expressió de les emocions. Afirmava que l'expressió, o el llenguatge de les emocions, com de vegades s'ha denominat, utilitza el cos com a vehicle amb gran rapidesa de comunicació. Fins i tot deia que el llenguatge emocional és més fort que el de les paraules. No solament és el llenguatge més primitiu en sentit filogenètic (al llarg de l'evolució), sinó també ontogènic (desenvolupament de l'individu), atès que és el que s'utilitza més aviat, ja en la primera relació que s'estableix entre mare i fill.

Les observacions de Darwin quant als efectes que produeix l'art se centren en la música (1872). Va exposar que la música produeix amb freqüència una lleugera efusió de llàgrimes i relata com els músculs que envolten els ulls d'una persona es crispen o tremolen amb tan poca intensitat que gairebé no

es pot detectar. Determinades cèl·lules nervioses envien una petita quantitat de força nerviosa a les cèl·lules que controlen els músculs que envolten els ulls; i aquests, al seu torn, n'envien alguna a les cèl·lules que controlen les glàndules lacrimals; és freqüent, doncs, que els ulls s'humitegin una mica amb les llàgrimes.

Actualment, autors com Damasio (2007) distingeix clarament entre emoció (canvi en el cos com a resposta a un esdeveniment o estímul extern) i sentiment (reflex subjectiu d'aquest canvi en el cervell). Les emocions no només tenen un reflex subjectiu, els sentiments, sinó també una expressió corporal externa en forma de senyals involuntaris perceptibles des de fora que informen als altres sobre el nostre estat emocional (informació que no és intencional sinó subjectiva). La captació dels senyals emocionals aliens tendeix de vegades a induir el contagi de les emocions expressades.

La investigació sobre els correlats neuronals de les conductes i de les emocions és un camp en alça, que s'apropa també al camp de la neurociència cognitiva social. Parkinson (2007) l'entén com a capacitat per construir representacions de les relacions entre un mateix i els altres, i per utilitzar aquestes representacions de manera flexible per guiar el comportament social.

Fins fa poc temps, l'atribució de significat a les accions observades en altres individus s'explicava a partir de complexos mecanismes relacionats amb la memòria, les experiències prèvies i els processos de raonament. No obstant això, és possible explicar d'una manera més senzilla aquesta situació tan habitual per a tots com és comprendre immediatament el que un altre individu està fent per mitjà de les anomenades «neurones mirall».

Aquestes neurones van ser descobertes a començament dels anys noranta. A la Universitat de Parma, a Itàlia, un grup d'investigadors, Giacomo Rizzolatti, Leonardo Fogassi i Vittorio Gallese, van trobar de forma casual grups de neurones en el cervell de dos micos macacos capaços d'activar-se tant quan executaven accions com quan observaven algú realitzar la mateixa acció. A aquestes neurones les van anomenar neurones especulars o neurones mirall (*mirror neurons*). Després dels descobriments en el cervell dels micos, calia preguntar-se si existia un sistema neuronal especular també en els humans. Es va arribar a la conclusió que quan veiem alguna persona en acció, les neurones responsables de la mateixa es «reflecteixen» també en el nostre cervell, únicament amb l'observació, sense necessitat d'executar-la.

Estudis de diversos investigadors (GALLESE et al., 1996; GALLESE, 2004; RIZZOLATTI et al., 2007; RAMACHANDRAN, 2007), permeten afirmar que existeix un vincle entre l'organització motora de les accions intencionals i la capacitat de comprendre les intencions d'uns altres (empatia). Com a és-

sers socials, això suposa un avantatge des del punt de vista de la supervivència: és essencial en la dissolució de barreres entre un mateix i els altres, i és el fonament dels comportaments morals.

Segons Parsons (2008), neurocientífic¹ de la Universitat de Sheffield, si ets un expert, com una ballarina de ballet, i observes una altra ballarina de ballet ballant, especialment si ets dona i estàs observant una altra dona, automàticament les parts del teu cervell que mouen el teu cos estan assajant el mateix que veuen.

A partir dels treballs realitzats per Calvo-Merino (2005), s'ha demostrat que la visió d'actes realitzats per altres persones comporta una activitat cerebral diferent segons les competències motores específiques dels subjectes. Sovint assistim a accions que escapen al nostre coneixement motor perquè no pertanyen al patrimoni de la nostra espècie o, senzillament, perquè no som capaços de realitzar-les.

En els últims anys, sembla que s'ha imposat el model d'«acció ideomotora». Segons aquest principi, com més s'assembla un acte percebut a un altre acte pertanyent al patrimoni motor de l'observador, més tendeix a induir l'execució del mateix (CORTINA, 2006). En algunes circumstàncies, l'activitat de les neurones mirall depèn també de la «facilitat» de processament de l'obra per part de l'observador (Leder et al, 2004) o de la familiaritat que tinguem amb les imatges vistes (BINKOFSKI et al., 2007).

Punset (2005) cita un exemple provinent de la dansa: som asseguts en un pati de butaques davant de l'escenari on s'ha de representar *El llac dels ciganes*. El teló és a punt d'aixecar-se. No tothom disposa de la mateixa capacitat de gaudir de l'espectacle, ni tots els intèrprets posseeixen la mateixa capacitat d'emocionar-nos. Per contestar a la pregunta de per què alguns intèrprets ens commouen mentre que uns altres ens deixen indiferents, el coreògraf Ivar Hagoort va estudiar l'efecte del ball sobre l'espectador. Afirmar Hagoort, que quan es veu ballar, s'està ballant. Les sensacions motores permeten experimentar el moviment mentalment, sense moure el cos, superant així, màgicament, les limitacions de la nostra anatomia.

Finalment apareix el terme «emocions estètiques». Bisquerra (2009) entén per «emocions estètiques» les emocions que s'experimenten davant d'una obra d'art. És un «moment bell» i gaudir-lo pot contribuir al benestar. Té aplicacions en l'educació. En totes les matèries relacionades amb aquestes emocions estaria bé procurar introduir sensacions que afavoreixin experièn-

1. Entrevista d'Eduard Punset a Lawrence Parsons, setembre de 2008 per al programa *Redes*.

cies emocionals de caràcter estètic. Damasio (2008)² defensa després de les seves múltiples investigacions en ciència cognitiva, que l'educació en les arts i les humanitats poden expressar l'estructura moral requerida per a una societat saludable.

Aprendre a emocionar-se i gaudir-ne. Potenciar les emocions estètiques a través de les obres d'art és proporcionar experiències positives per mitjà de la contemplació estètica. Per poder gaudir de les emocions estètiques es requereix un esforç previ en la formació. Les experiències des de la infància poden influir en les preferències. Per això és important que en la infància i en l'adolescència s'ofereixi l'oportunitat de conèixer el major nombre possible d'opcions.

Un mateix espectacle pot provocar efectes molt diferents segons l'edat, el moment, la cultura, l'experiència prèvia, l'educació rebuda, l'estat d'ànim. Es produeix una interacció entre els estímuls i el subjecte que fan que la resposta sigui individual, particular i subjectiva.

Segons Bisquerra (2009), les investigacions en el camp de la bioquímica emocional han observat que la composició química d'una llàgrima provocada per una emoció estètica no és la mateixa que la d'una llàgrima de tristesa, dolor, ira o qualsevol emoció negativa. En el primer cas, d'acord amb la psiconeuroimmunologia, contribueix a la defensa del sistema immunitari; en el segon, l'afebleix.

Sabem que qualsevol emoció és un fenomen de breu durada i pot arribar a ser intensa i immediata, però després va disminuint d'intensitat. Per tant, val la pena que, de tant en tant, ens caiguin llàgrimes de «gaudi artístic»: és saludable, i com, en general, les emocions positives són les que més costa arribar a experimentar, som nosaltres els que hem de provocar i buscar temps per experimentar-les.

Així doncs, si som amants de la dansa no podem desaproveitar l'ocasió de ballar i assistir als espectacles per poder experimentar les emocions estètiques en tota la seva plenitud.

2. Conferència Mundial de la UNESCO sobre Educació Artística: desenvolupar les capacitats creadores per al segle XXI, octubre 2008, Argentina.

Referències bibliogràfiques

- BINKOFSKI, Ferdinand, BUCCINO, Giovanni (2007): «Imitación rehabilitadora», *Mente y cerebro* 23, pp. 32-35.
- BISQUERRA, Rafael (2009): *Psicopedagogía de las emociones*. Madrid: Síntesis.
- CALVO MERINO, Beatriz, GLASER, Daniel E., GRÈZES, Julie, PASSINGHAM, Richard E. i HAGGARD, Patrick (2005): «Action observation and Acquired Motor Skills: An fMRI Study with Expert Dancers», *Cerebral Cortex*, 15 (8), pp. 1243-1249.
- CALVO MERINO, Beatriz (2005): *Percepción y movimiento: Un sistema para la observación de acciones. Estudio con neuroimagen*. Madrid: Universidad Complutense.
- CORTINA, Raffaello (2006): *Las neuronas espejo. Los mecanismos de la empatía emocional*. Barcelona: Paidós.
- DAMASIO, Antonio R. (2007): *El error de Descartes*. (3a ed.) Barcelona: Dakrontos Bolsillo.
- DARWIN, Charles (1872): *The Expression of Emotions in Man and Animals*. Nova York: Philosophical Library. Traducció en castellà: *La expresión de las emociones*. Villatuerta, Navarra: Biblioteca Darwin, 2009.
- GALLESSE, Vittorio, FADIGA, L., FOGASSI, Leonardo, RIZZOLATTI, Giacomo (1996): «Action recognition in the premotor cortex». *Brain*, 119, pp. 593-609.
- LEDER, Helmut et al. (2004). «A model of aesthetic appreciation and esthetic judgments», *British Journal of Psychology*, 95 (4), pp. 489-508.
- PARKINSON, Brian (2007). «Getting from situations to emotions: Appraisal and other routes», *Emotion*, 7(1), pp. 21-25.
- PUNSET, Eduard (2005): *El viaje a la felicidad. Las nuevas claves científicas*. Barcelona: Destino.
- RAMACHANDRAN, Vilayanur S. (2007): *Espejos en la mente, la ciencia de lo que nos hace humanos y creativos*. Madrid: Debate.
- RIZZOLATTI, Giacomo, FOGASSI, Leonardo, GALLESSE, Vittorio (2007) : «Neuronas espejo», *Investigación y ciencia*, 364, pp. 14-21.

